

Zsedényi Balázs – Ugrai István

A változás elkerülhetetlen

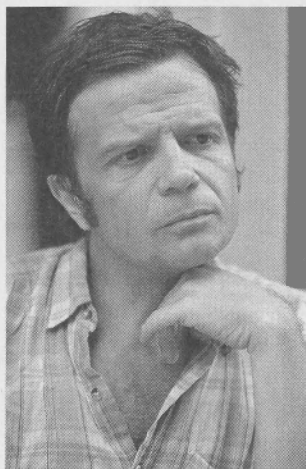
BESZÉLGETÉS FÜGGETLEN SZÍNHÁZAK ALKOTÓIVAL I.

Sorozatunkban a független társulatok helyzetéről szeretnénk körképet adni. Két évvel ezelőtt soha nem látott távlatok nyíltak a VI-os kategóriába regisztrált műhelyek előtt, mára viszont az ellehetetlenülés szélére kerültek. Kíváncsiak voltunk, hogyan látják az egyes alkotók, társulatvezetők a jelent és a jövőt. Mi lett több és mi lett kevesebb az elmúlt két évben? Milyen fennmaradási stratégiák vannak? Van-e lehetőség a mai helyzetben a függetlenek érdekérvényesítésére? A személyes interjúkból a kérdéseket kiszedtük, az így szerkesztett monológok, úgy hisszük, híven reprezentálják a megszólalók nézőpontját, azt, hogy ők mit vélnek hangsúlyosnak az adott kérdésekben. A válaszolók szövegeit megkíséreltük tematikailag különválasztani – ez nem mindig sikerült, ami jól tükrözi, mennyire bonyolult összefüggésrendszerrel van szó. Sorozatunk első részében **Pintér Béla** színész-rendező, a Pintér Béla és Társulata vezetője, **Erős Balázs**, a MU Színház művészeti vezetője, valamint **Goda Gábor** koreográfus-rendező, az Artus Stúdió vezetője véleménye (utóbbi két megszólaló a Független Előadó-művészeti Szövetség alelnöke) olvasható. Három különböző nézőpontot képviselnek: egy alapvetően mozgásközpontú, egy jellemzően zenés-prózai társulat és egy befogadó színház mást és mást érzel hangsúlyosnak – a közös bennük, hogy mindhárman Budapest XI. kerületében játszanak hosszú évek óta. A beszélgetéseket 2012 májusában folytattuk le.

1. A JELENLEGI HELYZET

PINTÉR BÉLA: Olybá tűnik, hogy az előző kormány pénzt adott a független színházi alkotóknak, a jelenlegi pedig témát. Engem inspirál, helyenként provokál a jelenlegi politikai helyzet – nyilván nem a pénzelvonás, hála istennek, ott még nem tartunk, hogy erről csináljak darabot. Irritál a gárdista mint jelenség, illetve a szélsőjobb megerősödése, és – ha nem is egy egész előadást építettem rá, de – a *Kaisers TV*, *Ungarnban* megfogalmaztuk a forradalomról, vagyis annak a jelenlegi hatalmi retorika által kínált értelmezéséről alkotott véleményünket is.

Tavalyelőtt, amikor 70 millió forintos támogatást kaptunk, két előadást mutattunk be, a színeszek jobban kerestek. A mostani évadban a 35 millióból egy premierre futotta, és a színészek nem kapnak próbapénzt – vagyis ingyen dolgoznak. Ha lett volna pénzünk, akkor a szeptemberi bemutatót most áprilisban tartjuk, októberre pedig újjal készülünk. Ebből a szempontból megborult az alkotói bioritmus. Pillanatnyi művészi kondíciónk szerint az évi két premier lenne a természetes. A vendégművészek gázsiját egyelőre ki tudjuk gazdálkodni, de ha előadásinkat nem hívták volna meg

ennyi fesztiválra, és Németh Ádám, a Szkéné Színház igazgatója nem segített volna, akkor a nyár komoly problémát jelentett volna a társulat tagjai számára. A június és a szeptember két nehéz hónap, eddig nem játszottunk, most először igen. A Szkénétől megkapjuk a jegybevétel 90 százalékát, plusz a tao egy részét is. Ez a nézőszám miatt jelentett kockázatot – a legtöbb színházban már májusban maradnak el az előadások, de nálunk szerencsére erről szó sincs: minden júniusi előadásunkra elkeltek a jegyek, sőt többen kérdezték, hogy játszunk-e júliusban is.

ERŐS BALÁZS: Hogy mekkora forrást vontak el a függetlenektől az elmúlt két évben, az a MU Színház támogatottságán mérhető le tényszerűen. 76 milliós támogatásból lett 35 millió, miközben nézőszámunk, működési és művészeti teljesítményünk nőtt. 54 százalékos, 41 millió forintnyi csökkenés – ez rengeteg. Ennek a következménye, hogy csökkent a foglalkoztatottak száma a MU-ban. És még az ittmaradtak 70-80 százaléka is részmunkaidőben dolgozik, nyáron nem kapnak fizetést sem: a működésünket tíz hónapra korlátoztuk. Ez egzisztenciális bizonytalanságot okoz, ami érezhető a stáb hangulatán. Be kellett osztani az embereket nappali és esti műszakra, hiszen mi végezzük az ügyeleti munkát is esténként, nekünk kell megoldani a pénztározást stb. Egy színház nem tud így működni hosszú távon. Azonban a működési koncepció tekintetében nem alkuszom – sőt. A MU Színháznak jelenleg van három koprodukciója, az *Antigoné* és a *Majdnem* a Szputnyikkal, valamint a *Gubanc* a

Kávával. Ebből a Kaposvári Biennálén az *Antigoné* és a *Gubanc* is fesztivál-, illetve nívódíjat kapott. Ez jelzi, hogy e kezdeményezések jó döntések voltak. Nagyrészt a tao-ból származó bevételből tudunk beszállni ezekben a projektekbe. Van két saját tantermi előadásunk

is, az egyik a *Születés*, a másik az *Erőszak* – most csináljuk a harmadikat, koprodukciónban a Szputnyikkal –, és van saját színházi nevelési programunk is. Azt gondolom, e folyamatok nagyon hasznosak – mind a nézői, mind a tulajdonosi oldalról (lényeges, hogy ezek az előadások többek között a kerület iskoláiban zajlanak). Nagyon nagy sikernek érzem, hogy az egyik kerületi iskola most keresett meg minket, hogy egy pályázata keretében beépítené programunkat a tantervébe is. Roppant fontos,

hogy egy színház foglalkozzon az öt körülvevő környezettel, aminek nem az a közvetlen célja, hogy nézőket nyerjen, hanem a társadalmi beágyazottság megerősítése, a közösségteremtés, az értékközvetítés. Ezáltal a MU ismertebb lett, és ez végül nézőszám-növekedést is eredményezett az elmúlt három évben: sokkal szélesebb befogadóréteget találnak meg a programjaink. Szerencsére a kerület is érti a törekvéseinket, működik a kommunikáció, kölcsönös bizalommal viseltetünk egymás iránt. Közszolgáltatási szerződést kötöttünk, amely három évre szól. Ha mind a két fél elégedett, akkor ez az időtartam minden évben automatikusan egy évvel meghosszabbodik. Ebben benne van a színházi nevelés mint kulturális kerületi feladat. Szerintem nagyon sokat tettünk már ez ügyben, és ennek látható jelei vannak: hívnak minket kerületi programokra, eseményekre, vagyis számolnak velünk.

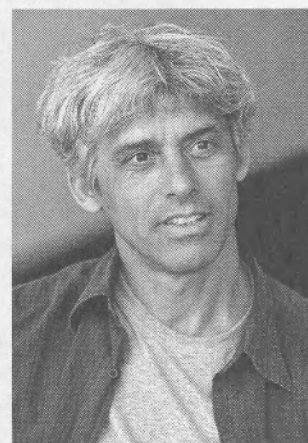
GODA GÁBOR: Egyre nehezebb a helyzetünk, ahogy csúszik a pénz. Az ideai pályázat még ki sincs írva, ősz lesz, mire ebből lesz valami, ezért a tavalyi spórolásból kell működnünk. Csak már nem tudunk. Júniusra vége a tartaléknak. Egyre bizonytalanabb a helyzet. Most még lehet tudni, hogy a működési támogatás, amit megkapunk – ha megkapjuk –, legalább valamilyen összeget jelent, de hogy jövőre mi lesz, bizonytalan. Nincs VI-os kategória, nincsenek százalékok, szempontok, nincsenek függetlenek se. A kínosan hangzó „egyéb” kategória van, amit végül átneveztek pályázatnak. Kár, hogy megváltoztatták, mert annyira jellemző volt arra, hogy mit gondolnak erről a szcénáról. Az Artus május végén lehúzza a rolót, addig játszunk – aztán vége. Fel kell mondanom a társulatnak, így fog nullán állni a kassza, de ehhez még meg kell beszélnünk az ingatlan tulajdonosaival, akiktől béreljük a helyet, hogy hadd legyünk ott ingyen. Nem ígérek semmit a társulatnak. El kell kezdeni gondolkodni, hogyan lehet más forrásból, nem az államnak kiszolgáltatva csinálni a dolgunkat – hiszen a mi dolgunk és hivatásunk kultúrát csinálni, amit nem akadályozhat meg egy rossz rendszer, bár próbálja. A füg-

getleneknek nem kell olyan sok pénzt adni, ezek boldok, megcsinálják úgyis – mondta valaki viccesen. Szörnyű, hogy igaza van, de már cinizmus, hogy ezzel élnek is. A továbbiakra pedig két lehetőség van: az ember mélységes mély depresszióba süllyed a kilátástalanság miatt, vagy tudomásul veszi, hogy kint ül a mezőn, és nincs rendszer, nincs biztos, csak káosz van a feje fölött, és megpróbál így talpon maradni, nem számítva semmire. A „miniszter” szó jelentése *szolga*, magyarul neki kellene megkérdeznie minket, ki kellene szolgálnia azokat, akik csinálják a kultúrát. De nem segítenek, hanem fentről osztanak. Feje tetejére állt minden. Viszont amikor '81-ben elindultunk, nem gondoltuk volna, hogy a kommunista rendszer egyszer megváltozik. Azóta egy kicsit megváltozott. Most azt gondolom, hogy ez a káosz sem fog változni. De változnia kell – a kérdés, hogy mi megérvük-e. Mert nem holnap fog megtörténni. Ugyanakkor azt is tudomásul kell vennünk – lehet, hogy öngól lesz –, hogy mi ezt bevállaltuk. Azzal, hogy „függetlenek” lettünk, bevállaltuk, hogy szembemegyünk. Ennek vannak következményei: nem támogatnak, „egyébnek” és gyanús elemnek minősítenek. Nem akarom, de valahol meg kell értenem – persze kikérem magamnak. De én választottam. Ahogy visszanézek a történelemben, a nagy dolgok mindig a sarokban születtek meg, aztán amikor beérett az ügy, felkarolta a nemzeti kultúra. Szerintem a politikacsinálóknak fogalmuk sincs, mi az, hogy kultúra, és ezt nem is nagyon tagadják. Ezért tartunk ott, ahol tartunk.

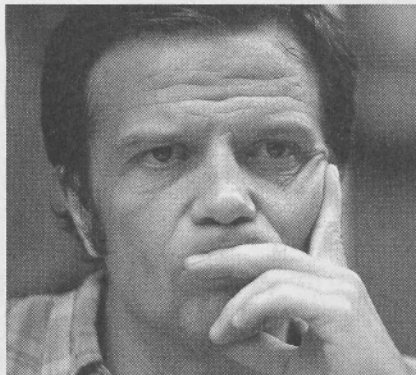
2. FENNMARADÁSI STRATÉGIA

PINTÉR BÉLA: Ha a lehető legpesszimistább prognózissal számolunk, vagyis ha olyan arányok szerint akarják szétosztani a jelenlegi csökkentett összeget, mint ahogy eddig, akkor abból nem tudjuk megcsinálni az évadot, csak decemberig lesz elég. Csökkenteni kell az előadásszámot, meg... Nem tudom, ha ez bekövetkezik, mit lehet csinálni.

Koprodukción partnereket kell keresni. Volt egy jó együttműködésünk a Theater der Welttel: pénzt adtak, és ezenkívül hagyták, hogy dolgozzunk – ilyen (művészi szempontból ideális) partnert nehéz találni. A lassan tizenöt évünk alatt egyre-másra jöttek felkérések, amiket én többnyire elutasítottam – valószínűleg emiatt már nem keresnek. Most nekünk kéne jelentkezni, de idáig még nem jutottunk el. A helyzetünk elég speciális, hiszen én írom a darabokat, a társulat színészeire, arra a közegre reflektálva, melyben élek, így nem könnyű külföldi művészekkel, nemzetközi projektekben együttműködni. Persze ha valaki jönne egy ötlettel, és olyan összeget mondana, ami fél évig megoldaná az életünket, akkor nagyon alaposan megvizsgálám, mit is lehetne tenni – nem mondanék egyből nemet.

De Vidnyánszky koncepciója, a függetlenek beolvasztása a kőszínházakba – ki kell mondani – nem működik. Annak idején, amikor a Stúdió „K” betagozódott a szolnoki színházba, valójában megszűnt önálló művészi alkotóközösség-

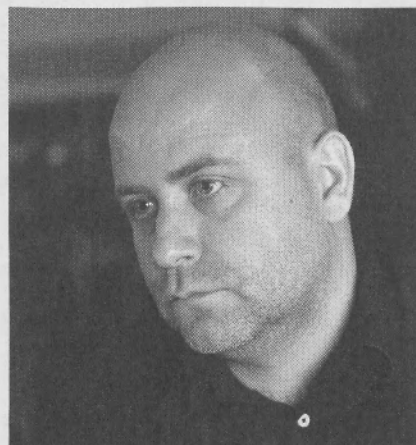

ként működni. Azt meg nem hiszem, hogy egy kőszínház be tudná fogadni, ki tudná fizetni egy teljes produkció létrehozásának költségeit. A jelenlegi kultúrakoncepció a kőszínházi struktúrát bebetonozza, a függetleneket amatőrnek nevezi, akikre nincs szükség. Vidnyánszky egyik mániája, hogy a kőszínházi struktúra hungarikum, egyedülálló, amit meg kell őriznie a kornak. Ebben van igazság, de az kifejezetten káros, hogy úgy akarja megőrizni ezt az értéket, hogy közben az általa deviánsnak, betegnek, rossznak tekintett irányzatoktól meg akarja tisztítani, hogy az ő hittel és reménnyel telibb világképe domináljon. Valamiért azt gondolja, hogy a parlamenti kétharmad érvényes a színházra is. A végállomás pedig a teljes ellehetetlenítés – nem tudom, az milyen.

De miközben erről beszélek, most is az új darabon jár az agyam, és emiatt reménykedem, hogy idén is adnak legalább annyit, mint tavaly. Elképzelhető, hogy megállnak egy bizonyos pontnál, és azt mondják, hogy nem csökkentik tovább a keretet. Kérdés, bevállalják-e azt a döntést, hogy virágzó, a magyar kultúra híret világszerte növelő csapatokat megfojtsanak. De ez már részben folyamatban van. Egyre több társulat szünteti be a munkát. Szponzori réteg pedig – egy-egy egyedülálló kezdeményezésen kívül – nem jött létre. Tudom, hogy nagy cégek vezérigazgatói megfordulnak nálunk,

de azt hiszem, túl kicsi reklámhordozók vagyunk. Talán ha nagyon égne a ház, vagy nagyon visszhangozná a sajtó, hogy bezár a színház, valaki dobna mentőövet, de ott még nem tartunk. Mindenesetre nem tudunk hosszú távra tervezni. Most már állami garancia sincs. Hiába ítéli oda a kuratórium a pénzt, imádkozni kell, hogy ne történjen semmi októberig, amíg át nem utalják az összeget. Ahogy tavaly októberben történt: felmerült, hogy a VI-os kategória megítélt támogatását mégsem fizetik ki. Tudomásom szerint az LMP-nek volt köszönhető, hogy mégis utaltak. De ezzel az erővel akár el is vehették volna.

ERŐS BALÁZS: A 35 millió forint, amit tavaly kaptunk, jelenleg az infrastrukturális költségekre sem elég. Van egy épületünk, van egy kisszámú stáb, amely levezényli a működést, van marketing, és vannak produkciók. Erre ez a 35 millió nem elég, sőt arra sem, hogy a stábot és az épületet egyszerűen fenntartsuk. Ha még kevesebb lesz a támogatás, mint tavaly, akkor megint bele kell nyúlni valamibe. Min tud spórolni az ember? A humán erőforráson, vagyis bizonyos munkakörökre nem alkalmaz embereket, hanem megpróbálja ő maga ellátni. Így válnak leterheltebbé és feszültté az emberek – alkotói oldalról szintén, hiszen ők is kevesebb pénzt fognak kapni. Az egész

önmagát generálja. Azt hallom, nem az a cél, hogy a függetlenek megszűnjének. De ha szükség van rájuk, akkor nem az a megoldás, hogy még kevesebb pénzt adjunk nekik, hanem hogy kidolgozzunk egy koncepciót. Láthatunk példát

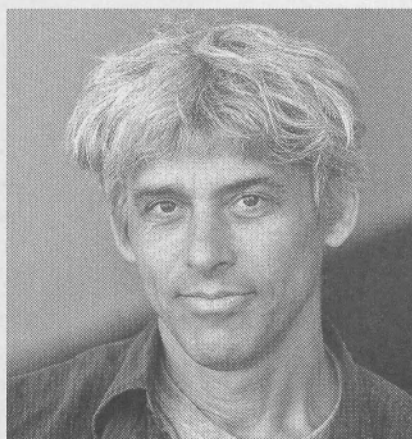
már arra, hogy milyen, amikor már nem bírja tovább egy társulat (Szputnyik, KoMa). Leáll, aztán meglátja, mi lesz pár hónap múlva. Mindemellett az is borzasztó fontos lenne, hogy egyre több befogadóhely legyen. Közben egyre inkább fogynak – megszűnt a Sirály, a Tűzraktér, a Merlin épp átalakul, most úgy tűnik, maradt a Szkéné és a MU. A Trafó helyzete megint csak kérdéses. Ha ezek az alapok eltűnnek, akkor vége a történetnek. A társulatokat is meg kellene védeni, mert ők gerjesztik a legfontosabb szakmai folyamatokat. A „független” státusba mindig belekötnek – egyre többször ideológiailag –, miközben egyszerű a definíció: a függetlenek nem normatív módon támogatott, hanem pályázati úton fenntartott csapatok; akik ezt az utat választják, így akarnak működni, minden szépségével és nehézségével együtt. Ahogy hallottam egyébként, ez a helyzet valahol jót is tesz a függetleneknek, hiszen újra és újra át kell gondolniuk a helyzetüket. Ehhez azonban kellenének a pályázatok, hogy legyen valami garancia arra, hogy a számuk ne csökkenjen. Az Előadó-művészeti törvény kimondja, hogy a művészi szabadságot és sokszínűséget védeni kell. A szabadság abban van, hogy ha valaki úgy dönt, hogy nem állami vagy önkormányzati fenntartású intézményben akar dolgozni, hanem egy szervezetet szeretne fenntartani, megtehesse. Értelemszerűen a MU Színháznak vagy bármelyik független befogadó színháznak soha nem lesz annyi pénze állami úton, mint egy kőszínháznak, és nem is kell, hogy annyi legyen. De ahhoz, hogy működjenek ezek a helyek, állami forrásra szükség van, és azért kell rá költeni, mert ezek az intézmények alapvető szakmai és társadalmi feladatot látnak el.

Egy befogadó gyakorlatilag az együttműködések katalizátora. Amikor 2009-ben megnyertem a pályázatot, az első dolgom volt, hogy a kerülettel felvegyem a kapcsolatot. Érezhetően nem értették, mi történik a színházban. Azt mondták, hogy ilyen lila ködös, húsz-harminc főnek játszott előadások mennek ott. Ez egyrészt nem volt igaz, másrészt nagy baj,

hogy ez a kép alakult ki. 2010-ben ismét bementem a hivatalba, elmondtam az új vezetésnek, hogy mi a MU Színház, és hogy mi a célom vele. Ezt pozitívan fogadták. Nemrég a kerület keresett meg azaz, hogy hozzunk létre egy közös kulturális, generációk közötti projektet. Megváltozott a színházról alkotott kép: tudják, hogy nyitott a társadalomra, a közösségre, illetve hogy kezdeményez. Korábban a MU afféle befogadóházként működött. Ez sem az alkotóknak, sem a színháznak nem volt jó – ha jól ment egy előadás, le kellett venni a műsorról, mert nem volt lehetőség tovább játszani. Nem volt kontextusba helyezve az egész. Ezen szelektálással változtattam. A körülbelül negyven alkotóból tizennégy lett – hét színházi és hét tánc. A szelektálásban fontos volt a minőség, hogy hogyan kommunikál egy-egy előadás a nézőkkel, mennyire kortárs módon teszi, milyen problémákkal foglalkozik az adott társulat, milyen produkciós háttérrel, milyen közönség- és közönségbázissal rendelkezik. Közben új arcokat akartam találni a MU-nak, így kerestem meg például Polgár Csabát is, hogy csináljon egy új előadást. Odaadta a *Coriolanust*, hogy olvassam el, beszéljünk róla. Nagyon aktuálisnak és lényegesnek tűnt az anyag, és végül egy nagyon fontos előadás született belőle. Abszolút sikertörténetnek élem meg. Abban hiszek, hogy egy befogadó színháznak így kellene működni. Ez majdnem produceri helyzet, csak sajnos pénzt nem tudok hozzárendelni. Infrastruktúrát és több próbalehetőséget tudok biztosítani – ami azért pénzben is kifejezhető, hiszen egy napra kinyitni a MU Színházat sokba kerül. Ez a példa is azt mutatja, van útja az együttműködéseknek, törekedni kell a partneri viszonyra.

GODA GÁBOR: Nyugalmi időszakban filozofikusabb helyzetekkel foglalkozunk, most kenyérharc van. Mindig arról tudunk beszélni, amiben élünk. Befolyásolja a témát, a tartalmat, az eszközhasználatot, de a művészi kvalitást nem. Pusztá testtel is lehet dolgozni. Előre látjuk, mik a lehetőségek, és úgy tervezünk. Ha lesz pénzünk, az Artusban dolgozunk novembe-

rig – utána el kell menni külföldre. Ahol melegebb van, és van pénz, oda megyünk dolgozni. Keresünk rezidens helyeket. A nyomor tulajdonképpen mobilizál. Voltak már nehéz éveink: kénytelenek voltunk Új-Zélandon dolgozni. Persze ez furcsa kényszerűségnek hat, de az ország látja kárát, hogy a művészei külföldre mennek alkotni. Ilyetén módon megköszönhetjük a rendszernek, hogy erre késztet. Ezek a külföldi kutatómunkák és alkotófolyamatok egyébként remek dolgok. Kicsit olyan ez, mint a természet törvénye. Ha egy kormányzati döntés olyan, mint egy jégeső, ak-

Schiller Kata felvételei

kor be kell húzódnunk valahova, és ott kell dolgozni, míg jobbra nem fordul az idő. Persze nem jó az, ami most történik, de azt keressük, amit ebből ki lehet hozni. Szenvedni nincs értelme – néha azért kiabálunk a rend kedvéért. Alkotói szempontból azt kell megnéznünk, hogy az adott helyzet mire alkalmas. Mindenhol születhet kultúra – a kultúra túlél. Őket is túléli. Mostanra szétesett az az alapstruktúra, hogy van a közönség, amely kulturális igénnyel lép fel, van az alkotó, aki ezt az igényt kielégíti, valamint van egy állami apparátus, amely ezt kezeli, közvetít és lehetőséget teremt. A társadalom azonban úgy viselkedik, mintha rá kéne tukmálni a kultúrát, az állam pedig azt mondja, hogy miért tukmálnám rá, ha nem kell neki magától, ráadásul sok pénzbe kerül. Zsákutcába került az egész kulturális élet: a nyilvánvaló egyáltalán nem nyilvánvaló, vagyis hogy a kulturáltság vagy a szellemiség létszükséglet. Pedig enélkül nem ember az ember, enélkül nincs civilizáltság, enélkül megölik egy-

mást az emberek. Sorvad az igény és a támogatottság, már csak azok hiszik, hogy a kultúra fontos, akik csinálják. Furcsa patthelyzet jött így létre, mert mintha nem létszükségletéről, hanem egy fölösleges gesztusról lenne szó, amit egy-két intellektuel vagy agyament óriút próbál a társadalomra ráerőltetni.

3. A FÜGGETLENEK EGYÜTT

PINTÉR BÉLA: Annak idején a Krétakör lobbijának köszönhetően nőtt folyamatosan a független színházak támogatása. Sokan a kőszínházi lét helyett a függetlenséget választották, mert itt bizonyos szempontból szabadabban lehet alkotni.

A függetlenek érdekképviselete igen alacsony határfokkal tud most működni: nem azért, mert tutyimutyi lenne a Szövetség, hanem mert a hatalom nem kommunikál velünk. Én ebben az évben többször hallattam a hangom, mint azt megelőzően fennállásunk tizennégy éve alatt, de a valódi viták Schilling Árpád és Vidnyánszky Attila között zajlanak. Mint halom, nem túl jó hangulatban.

ERŐS BALÁZS: Kár, hogy a nemzeti és kiemelt kategóriába egyetlen befogadó vagy független színháznak, befogadóhelynek sincs esélye bekerülni. A törvény első pontja többek között a művészi szabadság és sokszínűség védelméről szól, miközben bizonyos prioritások, amelyek sajnos nem szakmai alapon, hanem inkább sértettségből fogalmazódnak meg, elzárják ezeket a lehetőségeket. Erre azt mondani, hogy „nincs jó törvény” – merő cinizmus. Ráadásul nem is igaz. Hiszen ha szándék van, akkor ez megvalósítható lenne. Ha szándék a függetlenek és a befogadóhelyek támogatása, akkor ezt meg lehet oldani. Ha ezt komolyan gondolja a törvény, akkor tenni kell érte. Ez a szakma sokszínű – hála istennek –, és ha ezt a törvény is elfogadja, akkor ezt a sokszínűséget meg kell védeni – szakmán és a politikán belül is. Ez nem cél, hanem kötelesség.

GODA GÁBOR: A most megújult Független Előadó-művészeti Szövetség mint érdekszervezet azt jelenti, hogy a színház, a tánc, a báb

és a zene területén együtt gondolkodunk, megpróbálunk egy olyan átlátható, tisztán kommunikáló rendszer szerint működni, ami példamutató lehet. Hogy a közös nevező a kultúrában való hit, és ez nem műfaji kérdés. Szerintem egy alapjaiban rosszul kitalált és csálén felépített rendszer folyamatos toldozgatása, állványozása zajlik, hogy szét ne essen. De így is majdnem összedől. Olyan ez, mintha az állványzatot akarnák felújítani és nem magát az épületet. Tákolják – és tákoljuk még mi is, mindaddig, míg nem történik tabula rasa. Ma minden a gazdaságosságról szól. Varázsszó. Meghajolunk előtte. De feledésbe merült, hogy ha a gazdaságot eszes, ámde műveletlen, érzéketlen, korrupst és felelőtlen emberek teszik gazdaságossá, az csak nagyon keveseknek jó. A fegyver a demagóg retorika. A rövid távú egyéni érdekek felülírják a nagyobb ívű társadalmi érdeket, ez korrupst, szakmaiatlan, álszent,

de elfogadott. Pedig elfogadhatatlan. Nagy baj, hogy a kultúra támogatásáért harcolni kell. De nincs mit tenni, harcolnunk kell. A kimondott szóval, vagy épp a csenddel, a próbákkal, az előadásokkal, a kitartásunkkal.

Fölmerült a függetlenek konferenciáján, hogy többet kellene kommunikálnunk egymással. Most, hogy szerveződnek a konferenciák, szerveződik a FESZ, ez mindenkit megerősít. Egyetértésben tudunk megfogalmazni javaslatokat, látjuk és mondjuk, amit helyesnek tartunk. Nem tudom, meddig tart a lelkesedésünk, de tény, hogy ez az összefogás beindított művészi folyamatokat is. Egyre korszerűbb és komplexebb alkotások jönnek létre. Anyagi helyzetünk katasztrofális, a teljes ellehetetlenülés felé tart. Lehet, hogy nem lesz több pénzünk, de biztos, hogy megismerjük és ösztönözzük egymást. Paradox módon valami elkezdett pezsegni. A változás elkerülhetetlen.

Felbosszantott emberek

BESZÉLGETÉS LÁNG ANNAMÁRIÁVAL

– *Négy éve, hogy megszűnt (vagy átalakult) a Krétakör. Érz-e valamiféle úrt, amit – emberileg vagy szakmailag – maga mögött hagyott?*

– Szakmailag nem tudom megítélni, mert sosem tudtam kívülről nézni az előadásokat. Már akkor sem értettem, miért vannak az emberek annyira kiakadva attól, hogy nem lesz többé Krétakör, mert nem tudtam, nem fogtam fel, hogy mit jelent az a társulat ebben a városban, országban. Visszagondolva, az utolsó időkben a Krétakör egy túlrejt gyümölcs volt, aminek le kellett pottyannia. Számomra a nagy semmi következett utána, egy furcsa, kapaszkodó nélküli helyzet. Társak nélkül maradtam, és belekerültem olyan színházi helyzetekbe, ahol az, amit én tudtam, egyáltalán nem számított értéknek. Nem volt kihez nyúlni, nem volt kinek a szemébe nézni, nem volt kivel megosztani a munka tapasztalatait, megbeszélni, hogy merre tovább. Voltak munkáim itthon is és külföldön is – például Bodó Viktorral Kölnben –, struktúráján kívüliek közt és kőszínházban, de sehoh nem találtam a közegemet. Ám azt, hogy felnőtté, függetlenné válhattam, annak köszönhetem, hogy vége lett a Krétakörnek: ha most is ott, abban a pozícióban lennék, még mindig próbálnék valakit követni, valakit utolérni. Mert ott nem volt szó önálló döntésekről; nem tudtam azon gondolkozni, hogy miben vagyok,

miben akarok vagy nem akarok benne lenni, és végül nem tudtam levonni a konzekvenciákat.

– *Kívülről úgy tűnt, neked könnyen ment a „felnőtté válás”, hiszen már a Krétakör vége előtt kitaláltad és megrendezted a PestiEstit, közvetlenül a feloszlás után pedig a Made in Chinát.*

– Lehet, hogy a folyamat nem látszott kívülről, hiszen valóban voltak már akkor önállósodási törekvéseim. Addigra már nagyon elfáradtam a Krétakörben, nem volt elég levegőm, fulladoztam; szünetet is kértem, akkor mentem el ösztöndíjjal Berlinbe. Igen,